

УДК 658:330.34

JEL Classification: O13; D51

Олена Юшкевич

Житомирський державний технологічний університет,
вул. Черняхівського, 103, м. Житомир, 10005, Україна

e-mail: elenastrateg@ukr.net

к.е.н., доц., докторант кафедри економіки

КОНКУРЕНТНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ФРАНЦІЇ

Анотація. В статті досліджено етапи, що визначають розвиток сільськогосподарських підприємств Франції. В процесі виконання українсько-французьких програм наукового та освітнього співробітництва з проблем управління сільськогосподарськими підприємствами в Державних навчальних закладах з професійної підготовки фахівців (міст Шартр та Вік-ан-Бігор, Франція) встановлено, що основними компонентами розвитку сільськогосподарських підприємств Франції є: аграрна політика, освіта, мотивація, інформація та менеджмент. Розглянуто проблему диверсифікованого розвитку в контексті переходу до зеленої економіки та сталого розвитку. Визначено, що прикладом конкурентного розвитку сільськогосподарських підприємств Франції є створення й функціонування професійних об'єднань зокрема, кооперативів та кластерів. Запропоновано пріоритетні напрями з економічного та екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств для України з метою реалізації потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств та передислокації ресурсів у нові види сільськогосподарської й несільськогосподарської діяльності.

Ключові слова: економічний та екологічний розвиток, диверсифікаційний розвиток, регулювання, сімейні ферми.

Елена Юшкевич

КОНКУРЕНТНОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ФРАНЦИИ

Аннотация. В статье исследованы этапы, определяющие развитие сельскохозяйственных предприятий Франции. В процессе выполнения украинско-французских программ научного и образовательного сотрудничества по проблемам управления сельскохозяйственными предприятиями в Государственных учебных заведениях по профессиональной подготовке специалистов (городов Шартр и Вик-ан-Бигор, Франция) установлено, что основными компонентами развития сельскохозяйственных предприятий Франции являются: аграрная политика, образование, мотивация, информация и менеджмент. Рассмотрена проблема диверсифицированного развития в контексте перехода к зеленой экономике и устойчивого развития. Определено, что примером конкурентного развития сельскохозяйственных предприятий Франции является создание и

функціонування професійних об'єдинень в частині, кооперативів і кластерів. Предложено пріоритетні напрями з економічного і екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств для України з метою реалізації потенціальних можливостей сільськогосподарських підприємств і передислокації ресурсів в нові види сільськогосподарської і несільськогосподарської діяльності.

Ключеві слова: економічне і екологічне розвиток, диверсифікаційне розвиток, регулювання, сімейні ферми.

Olena Yushkevych

Zhytomyr State Technological University,
Chernyakhovskogo str., 103, Zhytomyr, 10005, Ukraine

e-mail: elenastrateg@ukr.net

PhD, Assoc. Prof., Department of Economics

COMPETITIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES FRANCE

Abstract. *The stages which determine the development of agricultural enterprises in France are investigated in the article. In the course of implementation of Ukrainian-French programs of scientific and educational cooperation on the problems of the management of agricultural enterprises in State Educational Institutions training specialists (cities of Chartres and Vic-en Bigorre, France) it was found that the major components of development of agricultural enterprises in France are as follows: agricultural policy, education, motivation, information and management. The problem of the diversified development in the context of transition to green economy and sustainable development is considered. It is determined that an example of competitive development of agricultural enterprises in France is the establishment and operation of professional associations, in particular, cooperatives and clusters. The priority directions of economic and ecological development of agricultural enterprises for Ukraine are offered in order to implement potential opportunities of agricultural enterprises and to relocate the resources into new kinds of agricultural and non-agricultural activities.*

Keywords: *economic and environmental development; diversification development; regulation; family farm.*

Постановка проблеми. В світовій практиці переваги регулювання розвитку аграрного сектору економіки знаходить свій прояв у підвищенні його конкурентоспроможності, що передбачає перехід до екологічно безпечних технологій зорієнтованих на мінімізацію екологічного ризику та зменшення впливу на навколишнє середовище. Однією з центральних проблем більшості розвинутих країн залишається систематичне зниження виробничих та експлуатаційних витрат, зменшення відходів, витрат енергії та ресурсів, витрат на штрафи за забруднення навколишнього середовища.

Серед розвинених країн світу для України особливе значення має досвід регулювання розвитку аграрного сектору Франції пріоритетними напрямками якого є підтримання конкурентоспроможності, створення оптимальних умов для подальшого розширення експортних можливостей, впровадження досягнень науки і техніки. Для Франції характерне багатогалузеве, високотехнологічне сільське господарство.

Французька модель сільськогосподарського розвитку отримала в Європі особливу популярність. Жодна галузь економіки розвинених країн не зазнала за порівняно короткий термін таких глибоких докорінних зрушень у своєму розвитку, як сільське господарство Франції.

Вивчення досвіду Франції має не тільки наукове, пізнавальне, але й практичне значення. Тому, що ми маємо справу з теоретично-обґрунтованим та практично реалізованим прецедентом аграрної політики. Нам залишається право зробити свій висновок з такого досвіду та перенести кращі традиції в реальну дійсність розвитку сільськогосподарських підприємств України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням конкурентного розвитку сільськогосподарських підприємств з використанням досвіду Франції висвітлено у працях Жаліла Я., Собкевич О., Русана В., Юрченка А. Проблеми процесу розробки та здійснення державної політики з питань обслуговуючої кооперації та кластеризації визначено відомими науковцями та експертами Бондарчуком В., Молдаван Л., Нескромною О. та ін. Французький досвід регулювання економічного та екологічного розвитку аграрного сектору в рамках двох українсько-французьких програм наукового та освітнього співробітництва вивчався автором в Державному навчальному закладі з професійної підготовки фахівців в галузі управління сільськогосподарськими підприємствами й підприємствами харчової промисловості «La Saussaye» (м. Шартр, Франція), та підготовки фахівців з екології, управління й комерціалізації продукції лісового господарства (м. Вік-ан-Бігор, Франція).

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Додаткового дослідження потребують регулятори економічного та екологічного розвитку сільськогосподарських підприємств з метою реалізації потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств та передислокації ресурсів у нові види сільськогосподарської й несільськогосподарської діяльності.

Постановка завдання. Вивчити досягнення Франції з конкурентного розвитку сільськогосподарських підприємств та визначити основні напрями його застосування в економічному та екологічному розвитку сільськогосподарських підприємств України.

Виклад основного матеріалу. Завдяки активній державній політиці темпи зростання продуктивності праці в аграрній сфері в 2 рази перевищували темпи зростання всієї французької економіки. Показовим прикладом французької системи державного регулювання сільського господарства є те, що вона лягла в основу системи міждержавного регулювання сільського господарства в рамках Європейського союзу (ЄС). Після тривалих дискусій саме за наполяганням Франції країни ЄС проголосували за включення сільського господарства в загальний ринок.

Результатом єдиної аграрної політики ЄС є її уніфікація та здійснення в рамках спільного ринку. На її реалізацію витрачається близько 65% усіх фінансових коштів співтовариства.

Докорінна модернізація сільського господарства Франції розпочалася після закінчення другої світової війни. Умовно нами виділено 5 етапів післявоєнного державного регулювання французького аграрного сектора (до війни державне втручання в сільське господарство не мало системного та стабільного характеру) [6, 9]:

I етап 1946-1958 рр. – перші спроби державного регулювання аграрного сектора. На цьому етапі сільське господарство Франції було малопродуктивним. Особлива роль в цей період належала Генеральному комісаріату з планування, що був створений в 1946 р. як міжгалузевий орган та наділений виконанням більш, як п'ятдесятьма різними функціями. Найбільш важливими серед них були: прогнозування; пом'якшення процесу концентрації; координація діяльності різних міністерств та визначення пріоритету економічного розвитку.

II етап кінець 1950 р. до середини 70-х років. Розвиток політики "дирижизму" або "спрямовуючої економіки", що стимулює господарську енергію виробників (*нормативний підхід*). З метою її реалізації розробляються та приймаються такі визначальні законодавчі акти: «Про сільськогосподарську освіту та професійне навчання»; «Про модернізацію сільськогосподарської кооперації»; «Про контракційну економіку та створення об'єднань сільськогосподарських виробників й економічних комітетів»; «Про модернізацію тваринництва»; «Про введення спеціальної допомоги для престарілих, що працювали в

сільському господарстві», Положення «Про сільськогосподарські об'єднання спільного обробітку землі» та інші.

Для III етапу – 1970-ті роки, панівною є концепція узгодженої економіки, що передбачає перехід до конкурентоспроможного виробництва (*системний підхід*). Економічні передумови, що створені за рахунок підтримки цін, сприяли збагаченню найбільш заможного класу селянських господарств. Для III етапу характерне застосування принципу "контракційної економіки" метою якого є встановлення кореляційної залежності між якістю та кількістю виробленої сільськогосподарської продукції та попитом, що сформувався на внутрішньому та зовнішньому ринках. Система контрактів забезпечувала гарантований рівень доходів і збут сільськогосподарської продукції.

IV етап – 1980-ті роки. Посилилися тенденції до адміністрування, тобто створення керованого сільського господарства (*адаптивний підхід*). В системі державного регулювання сільського господарства усіх без винятку економічно розвинених країн, найважливіше місце займає процедура підготовки рішень стосовно аграрної політики держави. Оскільки в практичній діяльності існують суттєві відмінності між проголошенням демократичних принципів управління сільським господарством та функціонуванням системи, що автоматично відхиляє методи авторитаризму. У цьому контексті сільськогосподарська політика Франції має добре організовану складну структуру, що відповідає демократичним принципам управління економікою.

V етап 1990-ті роки – до теперішнього часу. Сприяння економічній та екологічній стабільності в сільському господарстві (*стратегічний підхід*). Стале сільське господарство, необхідне для зменшення викидів парникових газів, збереження природних ресурсів і навколишнього середовища, а також для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Екологічні заходи стали нарівні використовуватися з іншими традиційними складовими структурної політики. Передбачається застосування виробничих дотацій один раз на рік, їх сума визначатиметься не обсягом виробленої продукції, а її якістю.

Вважаємо, що перераховані особливості французької моделі є похідні від основоположних принципів соціальної ринкової економіки, першим з яких є органічна єдність ринку й держави. Досвід однієї з передових країн світу, з стабільно конкурентоспроможним сільським господарством, представляє для України особливий інтерес. У Франції найбільш раціонально поєднуються централізовано-адміністративні методи управління, державне регулювання аграрного ринку з налагодженим ринковим механізмом.

Свідченням цьому є вивчення французького досвіду регулювання економічного та екологічного розвитку аграрного сектору в рамках двох українсько-французьких програм наукового та освітнього співробітництва "*Programme de Technicien superieur en Gestion agricole et Agroalimentaire*", між Житомирським державним технологічним університетом та Державними навчальними закладами з професійної підготовки фахівців в галузі управління сільськогосподарськими підприємствами й підприємствами харчової промисловості «La Saussaye» (м. Шартр, Франція), та підготовки фахівців з екології, управління й комерціалізації продукції лісового господарства (м. Вік-ан-Бігор, Франція). Сприяння в реалізації виконуваних програм забезпечувалось Французькою агро - індустріальною асоціацією «KI-France» за підтримки Посольства Франції в Україні. Метою співпраці було двохстороннє вивчення актуальних проблем управління сільськогосподарськими підприємствами та підприємствами харчової промисловості, сталий розвиток сільського господарства, продовольча безпека, та захист водних ресурсів.

Слід відмітити, що аграрна освіта у Франції є безкоштовною. В зазначених вище коледжах студенти отримують освітньо-кваліфікаційні рівні – молодший спеціаліст та бакалавр. Навчання здійснюють студенти, які після закінчення навчального закладу працюватимуть на сімейних фермах батьків та продовжуватимуть фермерську справу. В іншому випадку батьки змушені будуть продати свій бізнес і землю. Позитивним є те, що навчання в закладі освіти має практичну спрямованість. Навчальний план побудований

наступним чином – два тижні навчання та два тижні практичної діяльності. На 130 гектарах землі коледж спеціалізується на виробництві зернових, урожайність яких, наприклад, пшениці складає 70-80 ц / га, льону – 10-15 ц / га. Це практично у три рази більше порівняно з Україною. Перевагою такої діяльності є розвиток біовиробництва та проведення дослідів з мінімізації забруднення навколишнього середовища. Обслуговують сівозміну в дев'ять культур тільки дві особи, які забезпечені всією необхідною технікою. Тому, продуктивність господарської діяльності є високою, а прибуток використовується для забезпечення власних потреб коледжу (купівля насіння, техніки, переробка пшениці на муку для потреб їдальні та інше). Для фахівців – технологів харчової промисловості в коледжі створені лабораторії з виробництва соку, сухого молока, розчинної кави, томатного соку, ковбас, вершків, лікарських препаратів (пігулки), косметики (губна помада). Дана система освіти дозволяє студентам бути компетентними в питаннях сільського господарства, здійснювати аналіз ринку та розробляти стратегічні орієнтири в розвитку фермерських господарств. Особлива роль в даному процесі належить стратегічному плануванню та управлінню розвитком з урахуванням екологічних ризиків.

За результатами нашого дослідження, що покладені в основу цієї наукової праці встановлено, що основними компонентами, що визначають розвиток аграрного сектору Франції є: аграрна політика, освіта, мотивація, інформація та менеджмент. Франція без сумніву – аграрна країна, що постійно нарощує обсяги виробництва завдяки науковим дослідженням та впровадженню нових технологій.

Першочергову роль в розвитку аграрного сектору французи відводять активній аграрній політиці держави, що здійснюється на основі єдиної цінової політики Європейського Союзу, надання різних прямих дотацій та субсидій, пільгового оподаткування та кредиту. Роль держави, як стимулятора розвитку використовують, як для розширення виробництва окремих культур, підтримки концентрації та спеціалізації сільськогосподарського виробництва, удосконалення структури господарств, так і скорочення надвиробництва

Субсидування аграрної сфери Франції, в тому числі Європейському союзі, це зовсім не дотування виробництва й не компенсація збитковості аграрників. В розвинутих західноєвропейських країнах виробничо-збутова діяльність сільгоспвиробників повністю здійснюється на умовах самофінансування, а бюджетні кошти спрямовуються та розподіляються виключно за цільовими програмами й проектами, що мають довгостроковий законодавчий характер і в більшості випадків виконують допоміжну роль. Це стосується в першу чергу: компенсації втрат фермерів у зв'язку з стримуванням зростання виробництва, або встановлення жорстких квот з метою уникнення перевиробництва; відшкодування потенційних втрат товаровиробників пов'язаних з виводом продуктивних земель з обороту за програмами посилення екологізації сільського господарства; державної підтримки екологічно складних регіонів; субсидування професійного навчання, перепідготовки кадрів та консультативної діяльності; фінансування аграрної науки; пільгового кредитування; стимулювання довгострокового виходу власників ферм на пенсію та передачі агробізнесу молодим спадкоємцям.

Площа використовуваних сільськогосподарських угідь Франції складає близько 30 млн. га, або 0,5 гектара на душу населення. Це близько 23% загальної площі сільськогосподарських земель 15 держав Європейського союзу. Тому, Франція займає лідируючі позиції, будучи першим західноєвропейським виробником сільськогосподарської продукції та другим у світі експортером після США. Це найбільший європейський виробник пшениці, вершкового масла, яловичини, сирів (понад 400 сортів). Більше 50% продукції дає тваринництво (скотарство) [7]. Традиційно високою залишається частка вин в експорті. Французькі фермери є головними противниками впровадження генетично модифікованої продукції в Європі, так як французька продукція традиційно високо цінується за якість. З 2010 р., 343 виноградники у Жиронді (Бордо, Франція) перейшли на систему екологічно чистого способу виробництва, одержуючи сертифікати про біодинамічний та органічний

способи ведення господарювання [1]. Більше того, саме у Версалі (Франція) ще в 1972 р. була заснована Міжнародна федерація рухів за органічне сільське господарство, що поставила своєю метою поширення інформації та впровадження органічного сільського господарства в усіх країнах світу. В даний час IFOAM об'єднує 750 організацій – членів у 108 країнах. Проблеми забруднення навколишнього середовища та безпеки продуктів харчування стали одними з найбільш актуальних проблем соціального плану. Причому, в більшості випадків ці проблеми взаємопов'язані. Споживачі починають негативно ставитися до практики застосування хімічних добрив і вимагають використання тільки органічних засобів захисту рослин. Органічний підхід стає одним з основних елементів стратегії одержання конкурентних переваг.

У Франції реалізується проект Farmstar, ціллю якого є створення інформаційних продуктів для сільськогосподарських кооперативів та фермерів, що посилюють контроль за посівами. Фермери, які підписали угоду на послуги Farmstar отримують в кожній ключовій стадії росту сільськогосподарських культур рекомендації стосовно управління полями. Протягом п'яти днів після придбання супутникового зображення, користувачі одержують карти полів кожна з яких супроводжується кількісними показниками. Залежно від типу досліджуваної рослинності, фермерам надсилається електронною поштою від 3 до 6 карт за сезон з рекомендаціями.

Система Farmstar сприяє отриманню інформації з усіх точок поля та оптимальному управлінню однорідними зонами. Все це в результаті забезпечує [4]:

- економію часу: дистанційне управління посівами робить можливим виявлення проблемних місць на цільових ділянках, і зменшує необхідність відбору проб;

- збільшення прибутковості: економія витрат можлива, наприклад, на скороченні застосування азоту. Це не систематичні заощадження, але коли вони можливі, вартість робіт наприклад для пшениці покривається, приблизно 10 євро / га;

- збільшення врожаю та якості: до прикладу, вміст білка у пшениці, вміст олії в ріпаку. Оцінка середнього зростання валового прибутку по пшениці порівняно з аналогічною ситуацією без дистанційного управління, становить приблизно 25-35 євро / га. Стосовно ріпаку, точні розрахунки були здійснені кооперативом Epis-Centre й дали в середньому такі результати: приріст врожаю на 1.9 ц / га; економія на внесенні азоту – 30 одиниць; збільшення валового прибутку на 53 євро / га, (83 євро / га для не однотипних ділянок); скорочення бюджету азоту (внесено / вироблено) на 35 одиниць;

- захист навколишнього середовища за допомогою розвитку методів сільського господарства, що відповідають вимогам сучасної сільськогосподарської політики: проект Farmstar був схвалений Міністерством сільського господарства й Сільськогосподарськими Палатами.

- для кооперативів: більш точне знання всіх ділянок (полів) в господарстві, за які вони несуть відповідальність.

Ситуацію у Франції в контексті переходу до зеленої економіки та забезпечення сталого розвитку порівняно з іншими країнами характеризують індикатори екологічної стійкості. У Франції – країні з високим рівнем розвитку людського потенціалу, індекс скоригованих чистих накопичень є позитивним. Він розраховується з урахуванням корекції макроекономічних показників на виснаження природного капіталу й збиток від забруднення навколишнього середовища. Екологічний слід у Франції складає (5 га), що свідчить про відносно незначне навантаження окремого жителя країни на біосферу. Порівняно з Швецією, Фінляндією, Канадою, Естонією, США, Данією він є меншим від 1 до 3,3 га. У зазначених країнах таке навантаження коливається в діапазоні від 5,9 га до 8,3 га. А за індексом екологічних досягнень (Environmental Performance Index) держав світу, Франція у всесвітньому екологічному рейтингу зайняла 20-е місце, набравши 78,2 бала з 100 можливих. На першому місці виявилася Норвегія з 81,1 бала. Україна в цьому списку посіла 76 місце з 58,2 балами. Кожна країна оцінювалася за 16 критеріями, об'єднаними в шість груп –

"Екологічне здоров'я", "Якість повітря", "Стан водних ресурсів", "Біологічне різноманіття", "Продуктивність природних ресурсів" та "Сталий енергетичний розвиток".

Рейтинг показав, що екологічна політика, яка проводиться урядами, має значний вплив на стан навколишнього середовища [8, с. 146]. Так, Україна зі своїм контрастним кліматом схожа на Францію, проте за всесвітнім екологічним рейтингом знаходиться на п'ятдесят шість позицій нижче Франції.

Основою сільського господарства Франції є сімейні ферми. В результаті посилення процесів концентрації та спеціалізації виробництва в останні двадцять років кількість фермерських господарств зменшилась більш ніж на 40%, й складає 350 000 фермерів, відповідно середній їх розмір за площею сільськогосподарських угідь збільшився з 19 до 39 га. У виробництві сільськогосподарських продуктів прослідковується чітка регіональна спеціалізація з урахуванням природнокліматичних умов, у зв'язку з цим, добре контролюється врожайність тих чи інших культур. Вважаємо, що сільськогосподарське виробництво у Франції є ефективним, так як управління ним має добре організовану структуру, що регулюється досконало продуманим аграрним законодавством.

В процесі виконання українсько-французьких програм наукового та освітнього співробітництва ми ознайомилися з господарською діяльністю шести сільськогосподарських підприємств різної спеціалізації та дослідили передумови їх економічного та екологічного розвитку. Хочемо звернути увагу на одну з сімейних ферм, основним видом діяльності якої є виробництво козиного молока та його переробка на тверді козині сири, що реалізуються в продуктові магазини м Шартр. Ферма знаходиться в муніципалітеті Ле-Перше, що розміщений в регіоні Франції Іль-де-Франс в 45 км від Парижа. Така ферма вражає своєю простотою та економним обслуговуванням. 88 кіз, з яких 18 на розведення обслуговують чоловік і жінка. На 84 га землі (50 % якої є власністю фермерів) вони займаються виробництвом кормів, сіють, збирають і складують корми, годують, поють та доять кіз, прибирають в тваринницьких приміщеннях. Доять кіз два рази на день, надій від однієї кози складає 3 літри. Виробництво сирів забезпечується безпосередньо господарями за спеціальною технологією. Якість сирів кожні три місяця перевіряється ветеринарною службою. Чистий прибуток від основної діяльності на досліджуваному підприємстві в 2011р. був забезпечений на рівні 25 тис. євро. Допомога Європейського союзу попри відсутність порушення екологічних норм сягає 300 євро на 1 га землі. Окрім того, на даній фермі розвинутий гостювий туризм, в основному сімей з Парижа, які приїзять в екологічно чисту зону для відпочинку та споживання якісної продукції. Для гостей окрім тваринницької продукції господарі виробляють алкогольний напій з яблук із власного саду – сидр, таким чином диверсифікуючи свою діяльність.

Так, більшість сімейних ферм Франції одержують додатковий дохід за рахунок диверсифікації своєї діяльності, що передбачає розвиток маркетингу екологічних послуг. Зокрема поширеним видом діяльності є створення так званих сільських притулків, гостювих домів, четверта частина власності яких (11 тис. притулків) належить сільгоспвиробникам. Загалом у Франції створено 58 тис. сільських поселень, а щорічний оборот, від такого виду діяльності дорівнює 450 млн. євро та 750 млн. євро є вкладом у розвиток територій. Основним завданням таких притулків є створення сприятливих умов для комфортабельного сільського туризму з гарними умовами прийому в спокійному природному середовищі, що охороняється.

Вартість відвідування поселення в сезон, тобто весна – осінь складає 440 євро в тиждень, в поза сезонний період 280 євро, за оренду для уїк-енд – 180 євро. Вартість проживання в гостювих кімнатах з сніданком за одну добу складає 49 євро на двох осіб. Середня тривалість перебування в гостювих кімнатах становить три доби.

Диверсифікацію розвитку французьких сільськогосподарських підприємств в значній мірі визначає стан землекористування в аграрній сфері. Особлива регулююча роль функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення належить державі. Це зрозуміло, оскільки стан землекористування в аграрній сфері в основному й обумовлює

продовольчу безпеку країни. В Франції проведено картування й виділені сільськогосподарські зони, де дозволяється лише зведення сільськогосподарських будівель (зонування). В інших комунах наразі відсутні такі плани, проте діє загальнодержавне регулювання, що обмежує будівельні роботи на сільгоспугідях. Існує також правило про недопущення розвитку поселень міського типу в сільській місцевості. У Франції навіть діє специфічний закон, щодо заборони лісонасаджень на сільськогосподарських землях без особливого дозволу. Купівля-продаж родючих земель для несільськогосподарського використання забороняється. Власнику землі забороняється залишати без обробітку землю більш, як на п'ять років. Після цього строку земельна ділянка може бути передана іншим особам в установленому законом порядку [5, с. 26].

Для посилення економічних позицій сімейних ферм на ринку, французи особливу увагу приділяють участі в професійних об'єднаннях. Особливістю цих об'єднань є збільшення доходів та зменшення витрат товаровиробників-членів об'єднань через зміцнення їх позицій на ринку шляхом: максимального наближення без посередників до кінцевого споживача; забезпечення єдиних умов виробництва і продажу продукції; формування партій стандартизованої продукції; забезпечення гарантованого процесу поставок і оплати товару. Завдяки професійним об'єднанням фермери Франції створили власні канали просування продукції до кінцевого споживача.

У сільському господарстві Франції одержали поширення групові форми господарської діяльності. Найважливіше місце серед них займають кооперативи. У Франції функціонує 13300 сільськогосподарських кооперативів зі спільного використання техніки, 3500 кооперативи, що займаються переробно-збутовою діяльністю, широко поширені кооперативи штучного запліднення худоби. На французькі кооперативи припадає близько 60 % збуту сільськогосподарської продукції, а річний оборот становить в середньому 77 – 80 млрд. євро [2, с. 12]. Мотивом покращення якості товарної продукції є державна підтримка французьких кооперативів упродовж перших п'яти років функціонування. Зокрема, це стосується фінансування адміністративних витрат та утримання спеціалістів, що допомагають освоювати нові технології в межах кооперативного об'єднання. Спеціальні стимули стосуються вартості придбання машин і обладнання, за спільного їх використання – 20 % компенсує держава Сільськогосподарські кооперативи Франції звільнені від податків з прибутку.

Прикладом конкурентного розвитку сільськогосподарських підприємств Франції є створення й функціонування кластерів, конкурентоспроможність яких знаходиться на перетині ефекту досвіду, економії на масштабі, розподілу інформаційних потоків у ланцюгу генерація цінності – створення нових продуктів. Найбільша концентрація кластерів спостерігається в сільському господарстві та переробці сільгосппродукції (15 кластерів), а також в сфері біотехнологій (7 кластерів), що отримали максимальний розвиток в результаті орієнтації уряду на інновації. Загальний бюджет спрямований на підтримку кластерних ініціатив у 2006 – 2007 рр. Франції, склав 1,5 млрд. євро. При цьому, 41 % фінансування надає урядовий фонд, 26 % надходить з бюджетів державних агентств, 25 % – з місцевих бюджетів, 8 % припадає на непрямі джерела фінансування, що включають податкові відрахування [3, с. 14]. Ці кошти підприємства можуть отримати в різних формах, в основному з допомогою кредитних інтервенцій, тобто отримання кредитів, що пов'язані з купівлею обладнання та розширенням виробничих потужностей на пільгових умовах.

Перевагою кластерів є значне зниження податків. В перші три роки підприємства повністю звільняються від податку на прибуток, а в наступні два роки, він складає тільки 50 %. Окрім того, підприємства можуть бути звільнені на 5 років від податку на нерухомість та цілий ряд місцевих податків.

На наш погляд, головною умовою успішної роботи аграрного сектору Франції є збалансованість інтересів сільгоспвиробників, сфери обслуговування (техніка, технології, захист врожаю, хімічна промисловість та ін.), переробної промисловості (елеватори, м'ясо-молочна та ін.), торговельних підприємств. Вважаємо, що конкурентоспроможність розвитку

сільськогосподарських підприємств Франції зумовлена сукупністю організаційно-економічних відносин в сфері обміну, завдяки яким регулюється виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація, формується пропозиція відповідно до попиту й ринкового ціноутворення.

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. На основі проведеного дослідження конкурентного розвитку сільськогосподарських підприємств Франції переконані, що пріоритетними напрямками для України повинні стати:

- реалізація проектів виробництва, переробки й збуту сільськогосподарської продукції;
- орієнтація аграрної освіти на розвиток стратегічного планування та управління сільськогосподарськими підприємствами з урахуванням екологічних ризиків;
- допомога сільськогосподарським підприємствам у наукових розробках та наданні інформації про передовий досвід впровадження найкращих технологій та управління;
- використання землі виключно за цільовим призначенням у встановлений порядок купівлі-продажу та оренди земельних ділянок;
- розвиток кооперації та кластеризації з метою зміцнення позицій сільськогосподарських підприємств;
- розробка заходів з використання альтернативних джерел енергії та переробка відходів сільськогосподарського виробництва;
- підвищення рівня екосистемних послуг, впровадження платежів за екологічні послуги та визначення меж їх використання.

Використана література:

1. Виноградники у Франції стають органічними [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/food-and-wine/2011/02/2/71434/>.
2. Досвід Канади та країн ЄС у сфері політики з підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Аналітичне дослідження [Електронний ресурс] / за ред. Курдицького С. – Київ, 2011. – Режим доступу: http://agroconf.org/sites/default/files/dosvid-kanady-es-polityky-pidtrymky-sh-obslugovujuchy-kooperatyviv1_0.pdf.
3. Нескромная Е. Е. Государственная политика кластерного развития: концептуальные основы и мировой опыт / Е.Е. Нескромная // Экономические науки. – 2010. – № 5 (66). – С. 11-15.
4. Проект Farmstar: управление урожаем с использованием данных SPOT. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.racurs.ru/www_download/articles/SPOT_agricultural.pdf.
5. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. – К.:НІСД, 2011. – 29 с.
6. Sebillotte M. Avenir de l'agriculture et futur de l'INRA / M. Sebillotte – Paris: INRA, 1993. – 186 p.
7. Сельское хозяйство Франции. – КазахЗерно. – 02 апреля 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ftp.kazakh-zerno.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=55029:2012-04-02-04-50-27&catid=56&Itemid=84.
8. Human Development Report 2011. Sustainability and Equity: A Better Future for All. UNDP, NY, 2011. – p. 180. [Electronic resource] – Access mode: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf.
9. Юшкевич О. О. Французька модель розвитку аграрного сектору / О. О. Юшкевич // Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку підприємства : тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю), 20 – 21 листопада 2012 р. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – С. 59-60.

REFERENCES

1. Vineyards in France are becoming organic [*Vynohradnyky u Frantsiyi stayut' orhanichnymy*], available at: <http://life.pravda.com.ua/food-and-wine/2011/02/2/71434/>.
2. Experience Canada and countries of the EU policy to support the development of agricultural servicing cooperatives. Analytical study. Edited. Kurdytskoho S. [*Dosvid Kanady ta krayin YeS u sferi polityky z pidtrymky rozvytku sil's'kohospodars'kykh obslugovuyuchykh kooperatyviv. Analitychne doslidzhennya*]. Kyiv, 2011. available at: http://agroconf.org/sites/default/files/dosvid-kanady-es-polityky-pidtrymky-sh-obslugovujuchy-kooperatyviv1_0.pdf.
3. Neskromnaya E. E. State policy cluster development: Conceptual bases and a settlement experience [Gosudarstvennaya politika klasternogo razvitiya: konceptual'nye osnovy i mirovoj opyt]. *Ekonomichekieskie nauki* – Economic Science, 2010, No 5 (66). pp. 11-15.
4. Project Farmstar: management harvest of data with uses of SPOT [*Proekt Farmstar: upravlenie urozhaem s ispol'zovaniem dannyh SPOT*], available at: http://www.racurs.ru/www_download/articles/SPOT_agricultural.pdf.
5. Development of agricultural land market in Ukraine [*Rozvytok rynku zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennya v Ukraini*]. Kyiv, Nishi, 2011. p. 29.
6. Sebillotte M. Avenir de l'agriculture et futur de l'INRA M. Sebillotte – Paris, INRA, 1993, p. 186.

7. Agriculture of France [*Sel'skoe hozjajstvo Francii*]. KazahZerno. – 02 April 2012, available at: http://ftp.kazakh-zerno.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=55029:2012-04-02-04-50-27&catid=56&Itemid=84.
8. Human Development Report 2011. Sustainability and Equity A Better Future for All. UNDP, NY, 2011, p. 180. [Electronic resource] – Access mode: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_EN_Complete.pdf.
9. Yushkevich O. O. French model of development agrarian sector [*Frantsuz'ka model' rozvytku ahrarnoho sektoru*]. Investment and innovation strategy of development enterprises: Abstracts of the Ukrainian scientific and practical conference (with international participation), 20 - 21 November 2012 – Zhitomir: ZSTU, 2012, pp. 59-60.

Рецензія: д.е.н., проф. Данилко В. К.

Reviewed: Dr., Prof. Danylko V. K.

Received: March, 2013

1st Revision: April, 2013

Accepted: May, 2013

